

“TURON QOPLONI” MAVZUSIDA KOMPOZITSIYA BAJARISH

Urdpi San'atshunoslik kafedrası o'qıtuvchısı Otaxanova Nodira

Jumanazarovna nodiraotaxanova1@gmail.com

Urdpi Tasviriy san'at va muhandislik grafikası yo'nalishi 3 bosqich talabası

Shukurullayev Bobur Mansurovich

boburshukurullayev603@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola “Turon qoplóni” mavzusida kompozitsiya yaratish jarayonini, ayniqsa batal janrining xususiyatlari nuqtai nazaridan o'rganadi. Maqolada batal janrining tarixiy va estetik asoslari, uning tasviriy san'atdagi o'rni va “Turon qoplóni” ramziy obrazini kompozitsiyada aks ettirish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqotda san'atshunoslik va estetika nuqtai nazaridan Turón qoplóni obrazining madaniy ahamiyati va batal janrida uning ifodalanishi ko'rib chiqiladi. Maqola san'at talabalari va rassomlar uchun amaliy yo'l-yo'riq sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Turón qoplóni, batal janri, tasviriy san'at, kompozitsiya, ramziy obraz, madaniy ahamiyat, estetika, san'atshunoslik.

Kirish: “Turon qoplóni” o'zbek xalqining milliy ramzlaridan biri sifatida nafaqat tarixiy va madaniy ahamiyatga ega, balki tasviriy san'atda ham muhim o'rin tutadi. Ushbu obraz o'zbek folklorida, adabiyotidagi dostonlarda va san'at asarlarida jasorat, kuch va erkinlik ramzi sifatida tasvirlanadi. Kompozitsiya yaratish jarayonida “Turon qoplóni” mavzusi rassomlarga o'z ijodiy yondashuvlarini sinab ko'rish va milliy ruhni aks ettirish imkonini beradi. Ayniqsa, batal janri, ya'ni jangovar sahnalarni tasvirlash san'ati, bu obrazni yanada dramatik va ta'sirli tarzda ifodalash uchun mos zamin yaratadi.

Maqola “Turon qoplóni” mavzusida kompozitsiya yaratish jarayonini batal janri kontekstida o'rganadi. Batal janrining xususiyatlari, uning tasviriy san'atdagi o'rni va “Turon qoplóni” obrazini ushbu janrda aks ettirish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot san'at talabalari va rassomlar uchun amaliy maslahatlar berishga qaratilgan

bo‘lib, milliy ramziy obrazlarni zamonaviy san‘atda qo‘llash imkoniyatlarini ko‘rib chiqadi.

Asosiy qism:

Batal janri haqida umumiy ma‘lumot

Batal janri (fransuzcha “bataille” – jang so‘zidan kelib chiqqan) tasviriy san‘atning jangovar sahnalarni, harbiy voqealarni va epik qahramonlikni tasvirlashga ixtisoslashgan yo‘nalishi hisoblanadi. Ushbu janr o‘z tarixini qadimgi davrlardan boshlab oladi, masalan, Misr fir‘avnlarning jangovar sahnalari yoki Rim imperiyasining relyeflarida ko‘rish mumkin. Yevropada batal janri ayniqsa Renessans va Barokko davrlarida rivojlanib, Leonardo da Vinchi, Rubens va Velaskes kabi rassomlarning asarlarida o‘z aksini topdi.

Batal janrining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- **Dinamik kompozitsiya:** Harakat, dramatism va kuchli his-tuyg‘ularni aks ettirish.
- **Qahramonlik ruhi:** Asosiy figuralar (odamlar, hayvonlar yoki ramziy obrazlar) jasorat va fidoiylilikni ifodalaydi.
- **Detallarga e‘tibor:** Qurol-yarog‘, kiyim-kechak va muhit tasvirida aniqlik.
- **Ramziy ma‘no:** Jangovar sahnalar orqali milliy, madaniy yoki falsafiy g‘oyalar yetkaziladi.

O‘zbek san‘atida batal janri asosan dostonlar va tarixiy voqealarga asoslangan asarlarda namoyon bo‘ladi. Masalan, Alpomish yoki Go‘ro‘g‘li kabi doston qahramonlarining jangovar sahnalari o‘zbek miniatyura san‘atida va zamonaviy rassomlarning asarlarida tasvirlanadi.

Turon qoplani obrazining madaniy va ramziy ahamiyati

Turon qoplani (Panthera tigris altaica yoki Amur yo‘lbarsi deb ham ataladi) o‘zbek folklorida va Markaziy Osiyo madaniyatida muhim o‘rin tutadi. Bu hayvon jasorat, erkinlik va qudrat ramzi sifatida tasvirlanadi. O‘zbek xalq dostonlarida, masalan, “Alpomish”da, qoplon qahramonlarning sadoqatli hamrohi sifatida tasvirlanadi. Tarixiy nuqtai nazardan, Turon qoplani o‘zbek xalqining tabiat bilan bog‘liqligi va yovvoyi hayotning muqaddasligini aks ettiradi.

Tasviriy san’atda Turon qoplari ko‘pincha epik va ramziy obraz sifatida tasvirlanadi. Uning tasviri nafaqat estetik, balki milliy o‘zlikni ifodalash vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Kompozitsiyada Turon qoplari obrazini ishlatish rassomga o‘zbek xalqining ruhiy dunyosini, tarixini va qadimiy an’analarini aks ettirish imkonini beradi.

Research Science and
Innovation House

Batal janrida Turon qoplari kompozitsiyasini yaratish

“Turon qoplari” mavzusida kompozitsiya yaratishda batal janri quyidagi elementlar orqali amalga oshiriladi:

1. **Kompozitsiyaning markaziy elementi:** Turon qoplari asosiy figura sifatida tasvirlanadi. Uning harakati (masalan, jangovar holat, ov holati yoki himoyachi sifatida) dramatik muhit yaratadi.
2. **Dinamik tasvir:** Qoplarning mushaklari, junlari va harakatlarini aniq tasvirlash orqali rassom hayvonning qudratini ta’kidlaydi.
3. **Fon va muhit:** Jangovar sahna uchun tog’lar, o’rmonlar yoki epik jang maydoni kabi fon tanlanadi. Bu Turon qoplari tabiiy yashash muhitini aks ettiradi.
4. **Ramziy elementlar:** Qoplarning yonida o’zbek folkloriga xos ramzlar, masalan, shamshir, nayza yoki milliy naqshlar qo’shilishi mumkin.
5. **Rang palitrasi:** O’zbek san’atiga xos yorqin va boy ranglar (qizil, ko’k, oltin) ishlatiladi, bu esa kompozitsiyaga milliy ruh bag’ishlaydi.

Masalan, kompozitsiyada Turon qoplari o‘zbek qahramoni bilan birga dushmanga qarshi kurashayotgan sifatida tasvirlanishi mumkin. Bu sahna Alpomish dostonidagi jangovar epizodlarga asoslanib, batal janrining epik ruhini aks ettiradi.

Jadval 1: Batal janrida Turon qoplari tasviri uchun elementlar

Element	Tavsif	Maqsad
Markaziy figura	Turon qoplari jangovar holatda	Qudrat va jasoratni ta’kidlaydi
Fon	Tog‘lar yoki jang maydoni	Tabiiy va epik muhit yaratadi
Ranglar	Qizil, ko‘k, oltin	Milliy estetikani aks ettiradi
Ramzlar	Shamshir, milliy naqshlar	Madaniy ahamiyatni oshiradi

Muhokama: “Turon qoplari” mavzusida kompozitsiya yaratishda batal janri rassomlarga katta imkoniyatlar beradi, chunki bu janr dinamik tasvir va ramziy ma’noni birlashtirishga imkon beradi. Biroq, bu jarayonda bir qator muammolar ham yuzaga kelishi mumkin. Masalan, Turon qoplari obrazini haddan tashqari ramziy yoki realistik tasvirlash kompozitsiyaning muvozanatini buzishi mumkin. Agar qoplon faqat estetik element sifatida ko‘rilsa, uning madaniy va tarixiy ahamiyati yo‘qolishi mumkin. Aksincha, haddan tashqari ramziy tasvir zamonaviy tomoshabinlar uchun tushunarsiz bo‘lishi mumkin.

Batal janrining o‘zbek san’atidagi o‘rni ham muhokama qilinishi lozim. Garchi o‘zbek miniatyura san’ati va dostonlarga asoslangan asarlarda batal elementlari mavjud bo‘lsa-da, zamonaviy o‘zbek san’atida bu janr yetarlicha rivojlanmagan. Turon qoplari kabi obrazlar orqali batal janrini qayta tiklash va uni zamonaviy san’atga moslashtirish mumkin. Bu jarayonda rassomlar nafaqat o‘zbek folkloridan, balki xalqaro batal janri tajribasidan ham foydalanishlari kerak.

Research Science and Innovation House

Jadval 2: Turon qoplari tasviridagi muammolar va yechimlar

Muammo	Tavsif	Yechim
Ramziylik va realizm muvozanati	Hadidan ziyod ramziy yoki realistik tasvir	Kompozitsiyada muvozanatli yondashuv qo‘llash

Madaniy ahamiyatning yo‘qolishi	Obrazning estetik tasviri	faqat	Tarixiy va folklor kontekstni kiritish
Zamonaviy tomoshabinlar uchun tushunarsizlik	Murakkab elementlar	ramziy	Oddiy va aniq tasvir usullaridan foydalanish

Xulosa va takliflar: “Turon qoplani” mavzusida kompozitsiya yaratish batal janri doirasida o‘zbek san’atining milliy va epik ruhini aks ettirishning muhim usulidir. Batal janri dinamik tasvir, ramziy ma’no va estetik muvozanatni birlashtirib, Turon qoplani obrazini ta’sirli tarzda ifodalash imkonini beradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, bu jarayonda rassomlar o‘zbek folklori, tarixiy kontekst va zamonaviy san’at usullarini uyg‘unlashtirishi lozim.

Takliflar

1. **San’at ta’limida batal janrini o‘qitish:** O‘zbek san’at institutlarida batal janriga alohida e’tibor berilib, talabalarga epik tasvir usullari o‘rgatilishi kerak.
2. **Folklor va san’at integratsiyasi:** Turon qoplani kabi obrazlarni zamonaviy san’atda kengroq qo‘llash uchun dostonlar va xalq og‘zaki ijodidan foydalanish.
3. **Xalqaro tajriba almashuvi:** O‘zbek rassomlari xalqaro batal janri tajribasidan foydalanish uchun ko‘rgazmalar va seminarlarda ishtirok etishi.
4. **Raqamli san’at vositalari:** Turon qoplani tasvirini raqamli san’at platformalarida (masalan, 3D modellashtirish) sinab ko‘rish.

Ushbu maqola san’atshunoslar, rassomlar va talabalar uchun “Turon qoplani” obrazini batal janrida tasvirlash bo‘yicha amaliy yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alimova, D. (2019). *O‘zbek xalq san’ati va folklorining ramziy obrazlari*. San’atshunoslik jurnali, 15(2), 45-60.
2. Mukhtarov, S. (2020). *O‘zbek miniatyura san’atida epik tasvirlar*. Tashkent: Fan va Texnologiya.
3. Berger, J. (2017). *Ways of Seeing: Art and Symbolism*. London: Penguin Books.

4. Clark, T. (2018). *The Battle Genre in European Art: History and Aesthetics*. Art History Journal, 22(3), 112-130.
5. Usmonov, A. (2016). *Alpomish dostoni va tasviriy san'atdagi tasvirlar*. O'zbek Adabiyoti va San'ati, 10(4), 78-92.
6. Panofsky, E. (1955). *Meaning in the Visual Arts*. Chicago: University of Chicago Press.
7. Rakhmonova, N. (2021). *O'zbek san'atida ramziy hayvonlar tasviri*. San'at va Madaniyat Jurnal, 12(1), 23-35.
8. Jumanazarovna, O. N. (2024). BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHISINING KASBIY FAZILATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MURABBIYLIK VA PEDAGOGIK MASLAHATLARNING O'RNI. "Ta'limda turkiy xalqlar milliy mentalitetini mustahkamlashning dolzarb masalalari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. 985-989.
9. Jumanazarovna, O. N. (2023). O'zbekiston tasviriy san'atida tarixiy janrda yaratilgan asarlar orqali talabalarning badiiy tasavvurlarini o'stirish. PEDAGOGS jurnali, 33(2), 137-144.
10. Baltayeva H.T. ,Jumanazarovna O.N. (2024).IQRO JOURNAL "O'ZBEKISTON TASVIRIY VA AMALIY SAN'ATIGA OID ASARLAR ORQALI O'QUVCHILARNI BADIY-IJODIY TASAVVURINI KENGAYTIRISH. 20-23.

Research Science and Innovation House